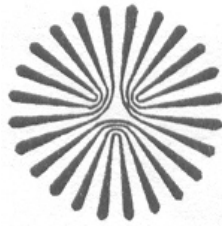

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

مرکز تهران

پایان نامه جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: تاریخ ایران اسلامی

عنوان:

**آرمان و اندیشه باستان گرایی در متون تاریخی ایران
از انقلاب مشروطه تا آغاز روی کار آمدن رضاشاه**

استاد راهنما:

دکتر داریوش رحمانیان

استاد مشاور:

دکتر علیرضا علی صوفی

دانشجو:

وحیده سهرابی

زمستان ۱۳۹۱

دانشگاه پیام نور
دانشگاه پیام نور استان تهران
المعلم اولیٰ بکبریا و المیزان

شماره
تاریخ
پیوست

تصویب نامه

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته تاریخ ایران دوره اسلامی گرایش
تحت عنوان :

آدمان و اندیشه بهستان گرامی در مکتب تاریخی ایران از انقلاب مشروطه تا آغاز روی کار آمدن رضا شاه

نام خانوادگی : سهرابی ام ایاد شماره پرونده : ۶۱۵۸ تاریخ دفاع : ۱۳۹۱/۵/۴
نام : وحیده شماره دانشجویی : ۸۸۰۰۰۱۹۲۰ ساعت : ۹-۱۰/۳۰
درجه ارزشیابی : عالی
نمره : ۱۸۱۵ هیات داوران :

داوران	نام	نام خانوادگی	کد استادی	مرتبه علمی	امضاء
راهنما	داریوش	رحمانیان کوشکی	۴۱۲۴۳۵	استادیار	
راهنمای دوم
مشاور	علیرضا	علی صوفی	۳۹۷۶۵۹	استادیار	
مشاور دوم
داور	محمد رضا	نصیری	.	متر	
داور دوم
.

تهران، خیابان استاد نجات الاهی
نرسیده به خیابان کریمخان زند
چهارراه سیند، پلاک ۲۳۳
تلفن: ۸۸۸۰۱۰۹۰
دورنگار: ۸۸۸۹۰۵۳۶

WWW.TPNU.AC.IR
ensani@tpnu.ac.ir

باسپاس از دو وجود مقدس ...

آن که ناتوان شد تا من به توانایی برسم ...

موباش سپید شد تا رو سفید شوم ...

«پدرم
پ»

«مادرم»

سپاسگزارى:

باسپاس از آنکه مرا آموخت تا با موزم

از استاد ارجمند و بزرگوارم جناب آقای دکتر داریوش رحمانیان که راهنماییهای ایشان

همواره روشنگر راهم بودم صمیمانه قدردانی و تشکر می‌کنم و همچنین از استاد مشاورم

جناب آقای دکتر علیرضا علی صوفی کمال تشکر را دارم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده
۲	مقدمه
۱۳	معرفی و نقد منابع
فصل اول: (باستانگرایی)	
۲۱	۱-۱- مفهوم و ریشه‌ی باستانگرایی
۲۳	۲-۱- باستان گرایی کهن، باستان گرایی مدرن
۳۱	۳-۱- ملی گرایی مدرن در جهان معاصر و بازتاب آن در ایران عصر مشروطه
۳۱	۱-۳-۱- ناسیونالیسم در غرب
۳۴	۲-۳-۱- ملی گرایی نوین ایران
۳۶	۴-۱- پیدایش باستانگرایی نوین در ایران
۳۶	۱-۴-۱- جنبش سرهنویسی
فصل دوم: بازتاب اندیشه‌ی باستانگرایی در مطبوعات عصر مشروطه	
۴۶	۱-۲- مطبوعات سالهای پیش از مشروطه تا صدور فرمان مشروطیت
۵۳	۲-۲- از مشروطه تا جنگ جهانی اول
فصل سوم: بازتاب اندیشه باستان گرایی در ادبیات عصر مشروطه	
۶۷	۱-۳- پیش درآمدی بر ادبیات دوره‌ی مشروطه
۷۲	۲-۳- نظم (شعر)
۷۵	۳-۳- نثر
۷۸	۴-۳- رمان نویسی
۸۰	۱-۴-۳- رمان تاریخی

- ۳-۴-۲- رمان اجتماعی ۸۳
- ۳-۵- داستان کوتاه ۸۵
- ۳-۶- نمایشنامه ۸۵
- ۳-۷- مصداق‌های باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه ۹۰
- ۳-۷-۱- نظم ۹۱
- ۳-۷-۲- نثر ۱۰۹

فصل چهارم: الگوهای باستانی در باستان‌گرایی

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و جمع‌بندی تأثیر باستان‌گرایی بر حیطه‌ی تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی

- منابع و مأخذ ۱۵۳
- پیوست ۱: تصاویر ۱۳۰
- پیوست ۲: روگرفت برخی از اسناد و جراید ۱۳۸
- چکیده انگلیسی ۱۵۹

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۲۲.....	جدول ۴-۱: بازتاب عناصر اسطوره‌های و حماسی در شعر عصر مشروطه
۱۲۲.....	جدول ۴-۲: فراوانی اشاره به آیین زرتشت یا زردشت در شعر عصر مشروطه
۱۲۳.....	جدول ۴-۳: بازتاب عناصر تاریخی ایران پیش از اسلام در شعر عصر مشروطه
۱۲۳.....	جدول ۴-۴: گروهبندی شاعران بر اساس گونه‌های باستانگرایی

چکیده

در اواخر دوران حکومت سلسله‌ی قاجاریه، اندیشه‌های تازه‌ای در سایه‌ی تحولات نوین جهانی وارد ایران شد. یکی از این اندیشه‌های مدرن که به‌نوعی دارای سابقه‌ای طولانی و زمینه‌ای مناسب در جامعه و فرهنگ اهالی این سرزمین بود، اندیشه‌ی باستان‌گرایی بود. منظور از باستان‌گرایی در این تحقیق، بیان نگاه غرورآمیز به دوران ایران پیش از اسلام و تمجید و تعظیم آن است که در ادبیات دوران مشروطه انعکاس یافته و موضوع این پایان‌نامه بررسی این بازتاب است. این نوع نگرش در قرون اولیه‌ی اسلام نیز در آثار برخی از نویسندگان و شاعران ایرانی به چشم می‌خورد. این پدیده در تحقیق حاضر، باستان‌گرایی کهن نامیده شده است که البته تفاوت‌هایی با نمونه‌ی مدرن خود دارد. مهم‌ترین این تفاوت‌ها در این است که باستان‌گرایی مدرن در نتیجه‌ی پیدایی دولت-ملت‌ها و ظهور مکتب ناسیونالیسم در جهان غرب و سپس سرایت آن به جوامع دیگر به وجود آمد. بسیاری از اهالی قلم عصر مشروطه، در آثار خود روزگار ایران پیش از اسلام را به مثابه عصری طلایی و بی‌نقص مورد توجه قرار داده‌اند. این توجه، غالباً با نوعی حسرت همراه است که با هدف ترغیب مخاطب به خودباوری و کوشش در جبران انحطاط و عقب‌ماندگی سعی در بیدارسازی اذهان جامعه را دارد. نتیجه‌ی گسترش این پدیده‌ی فکری توسط ادبیات، در جامعه‌ی ایران عصر مشروطه، به‌خوبی در برنامه‌ریزی‌های فرهنگی روزهای پایانی قاجاریه و همچنین، در تحولات اجتماعی و حتی سیاسی دوران پس از قاجار به خوبی قابل مشاهده است.

واژگان کلیدی: باستان‌گرایی، مشروطه، ادبیات، ملی‌گرایی، نظم، نثر.

مقدمه

پیش از بیان هر مطلبی باید به این نکته اشاره کنم که موضوع این پایان‌نامه البته بررسی آرمان و اندیشه باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه تا آغاز روی کار آمدن رضا شاه است که از ابتدا مورد قبول دانشگاه و استادان محترم راهنما و مشاور قرار گرفت اما پس از به پایان رسیدن تمام مراحل تحقیق از یادداشت برداری و نگارش و تایپ و چند روز پیش از دفاع، هنگامی که بابت مشخص شدن تاریخ دفاع به بخش اداری دانشگاه مراجعه نمودم از من خواسته شد که موضوع پایان‌نامه را تغییر داده و آن را تحت عنوان بررسی "آرمان و اندیشه باستان‌گرایی در متون تاریخی ایران از انقلاب مشروطه تا آغاز روی کار آمدن رضا شاه" ارائه کنم. این دو عنوان البته یک موضوع نیستند و در صورت انجام تحقیقی با عنوان مطرح شده از سوی دانشگاه، از نظر محتوا در برخی از بخش‌ها و فحوای مطالب، با آنچه ارائه می‌شود تفاوت‌هایی دارد.

در نهایت در روز دفاع این پایان‌نامه با نظر و مشورت داور محترم و نیز استادان ارجمند راهنما و مشاور این پایان‌نامه قرار بر ارائه همان موضوع قبلی یعنی باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه شد. لذا در ابتدای این پایان‌نامه اشاره به این موضوع را بر خود واجب دانسته.

عصر مشروطه را یکی از نقاط عطف در تاریخ ایران به شمار می‌آورند زیرا این دوران، آبستن جریان‌ها و پدیده‌هایی بود که در اوضاع فکری، اجتماعی و سیاسی بعد از خود نقش به‌سزایی را ایفا کرد. تحولاتی که در جامعه‌ی فکری آن‌روزگار به وجود آمد به‌طوری آشکار، در حوادث و وضعیت ایران معاصر، تأثیرگذار افتاد. در برشماری چند شاخصه‌ی عمده‌ی عصر مشروطه، همواره توجه به نگرش نوین و برداشت تازه از برخی مفاهیم مطرح می‌شود. مفاهیم وطن، کشور و ملت، از مواردی بودند که در دوران پیش از عصر مشروطه، به تدریج دست‌خوش تغییراتی در مصداق و معنا گردیدند. مهم‌ترین علل این تحول معنایی، پیدایی دولت-ملت‌ها، گسترش ناسیونالیسم، و ترجمه و نشر نتایج کشفیات باستان‌شناسان و شرق‌شناسان بود. اندکی پس از ظهور این دید تازه نسبت به مفهوم ایران، پیشگامان، روشن‌فکران و قلم‌به‌دستان در طیفی گسترده و وسیع دست به ترویج و اشاعه‌ی ملی‌گرایی

زدند. اما ملی‌گرایی در قالب‌ها و اشکال گوناگونی ظهور کرد که هر یک بر وجه یا وجوهی از مشخصات ملی‌گرایی، تأکید داشتند. از این میان، باستان‌گرایی که بر قدمت تاریخی و قدرت و تمدن ایران باستان تأکید داشت، از سایر انواع و وجوه ملی‌گرایی مانند نژادپرستی و تأکید بر زبان، مجال بروز بیشتری یافت.

نخستین و گسترده‌ترین ساحتی که باستان‌گرایی توانست در آن مجال ظهور یابد، ساحت ادبیات بود؛ زیرا از سویی ادبیات فارسی از غنا و قدمتی برخوردار بود که متناسب با ترویج باستان‌گرایی می‌نمود و از سوی دیگر مخاطب این اندیشه، یعنی جامعه‌ی ایرانی، ادبیات را به‌مثابه هنر، رسانه و زبان بیان اندیشه می‌شناخت. عرصه‌های بعدی که باستان‌گرایی در آن‌ها ظهور کرد، عرصه‌های تصمیم‌گیری، اجرا و سپس عموم جامعه بود. اما موضوع تحقیق حاضر، همان عرصه‌ی نخست، یعنی ادبیات عصر مشروطه است و بررسی بازتاب اندیشه‌ی باستان‌گرایی در سایر حوزه‌های یاد شده، خارج از حیطه‌ی این پایان‌نامه است.

فصل اول

بساتنکراپی

در این بخش به توصیف مبانی اجتماعی و تاریخی موضوع باستان‌گرایی می‌پردازیم. در واقع مطالب بخش اول بازگوکننده‌ی ماهیت اصطلاح باستان‌گرایی و بنابراین توضیح پایه‌های نظری این تحقیق است. بر این اساس نخستین موارد لازم به ذکر پاسخ به این پرسش است که باستان‌گرایی به چه معناست و منظور ما از این اصطلاح در تحقیق حاضر چیست؟ به این ترتیب در فصل اول از بخش نخست به کنکاش پیرامون معنا و مصادیق باستان‌گرایی می‌پردازیم.

گام بعدی بررسی این موضوع است که آیا باستان‌گرایی در ایران دارای سابقه و پیشینه‌ای بوده و یا پدیده‌ای مدرن است و برای اولین بار در دوره‌ی مشروطه مطرح شده است. فصل دوم با توجه به سابقه‌ی تاریخی ایران به تبیین تفاوت نگرش حماسی ایرانیان در گذشته و نوع جدید آن در غالب ناسیونالیسم و نگرش آرکایسم می‌پردازد.

اما تولد تازه و تغییر یافته‌ی ملی‌گرایی و اندیشه‌ی نژادپرستی، ابتدا در جهان غرب صورت پذیرفت و سپس وارد مجامع فکری جوامعی نظیر ایران شد. عبارت دیگر پیش از دوران مشروطه و همزمان با اواخر سلطنت سلسله‌ی قاجار، ناسیونالیسم و توجه به تاریخ و نژاد همراه با انبوهی از مفاهیم تازه‌ی متجدد و ترقی‌خواه وارد ایران شدند. فصل سوم به توصیف سیر این روند می‌پردازد که ملی‌گرایی و نژادپرستی و باستان‌گرایی در جهان غرب چگونه شکل گرفت و بازتاب آن در ایران عصر مشروطه به چه شکل صورت پذیرفت. نخستین نشانه‌های باستان‌گرایی مدرن در ایران را باید اندکی پیش از دوران مورد بحث، و همراه با ظهور آیین برساخته‌ی آذرکیوان و کتبی مانند دساتیر، جنبش سره نویسی و همچنین پیدایش افکار باستان‌گرایانه در میان روشن‌فکران جست‌وجو کرد. پایان این بخش به تحقیق پیرامون این دو موضوع پرداخته‌است.

الف- فایده پژوهش و اهمیت آن

اهمیت پژوهش در سه مبحث مجزا قابل پی‌گیری و بررسی است. مبحث نخست به اهمیت موضوع در تاریخ اجتماعی و سیاسی عصر مشروطه تأکید دارد و مبحث دوم به تأثیر موضوع در فرهنگ فکری ایران تا عصر حاضر اشاره می‌کند. مبحث سوم، نقش ادبیات و جایگاه آن در تحولات اجتماعی و سیاسی جامعه را مورد بررسی قرار می‌دهد.

درخصوص مبحث نخست گفتنی است، باستان‌گرایی عصر مشروطه که ابتدا در ادبیات آن عصر جلوه و نمود یافت، پس از گذشت مدتی اندک، وارد حیطه‌ی تصمیم‌گیری و اجرا شد. به این ترتیب که ردپای عواطف باستان‌گرایانه در برنامه‌ریزی‌های شورای عالی معارف و تصمیم‌گیری‌های مجلس شورای ملی، مشهود شد و پروگرام مدارس و دانش‌سراها را تحت‌الشعاع خود قرار داد. این موضوع علاوه بر اهمیت فی‌نفسه، منجر به این شد که نخبگان فکری جامعه، طوری پرورش یابند که زمینه‌ی مساعدتری برای پذیرش استبداد و به‌قدرت رساندن پهلوی اول داشته باشند، زیرا عصر طلایی باستان‌گرایان، عصر پادشاهانی دادگر و در عین حال مستبد بود.

درمورد مبحث دوم باید گفت، اندیشه‌های باستان‌گرایانه در سال‌های بعد از مشروطه به‌تدریج از نفوذ بیشتری در بین سردمداران و نیز، آحاد مردم برخوردار شد. در نتیجه‌ی نفوذ و گسترش چنین اندیشه‌ای است که در دوران بعدی، تقویم ملی شمسی می‌شود و جشن‌های دوهزار و پانصدساله برپا می‌گردد. امروز نیز باوجود گذشت سه دهه از حکومت جمهوری اسلامی که ارزش‌های ملی و ایرانی را در مقابل ارزش‌های اسلامی پوچ و بی‌هوده قلمداد کرد و داعیه‌ی براندازی نظام ستم‌گر دوهزار و پانصدساله را دارد، هنوز جامعه‌ی ایرانی دارای افکار باستان‌گرایانه می‌باشد.

اما مبحث سوم از فواید و اهمیت این پژوهش، مربوط به ادبیات و نقش و جایگاه آن در جامعه و سیاست است. در واقع نتیجه‌گیری کلی و تئوریک از این تحقیق و فواید آن، در این موضوع است که فعالیت فرهنگی در قالب ادبیات، می‌تواند در سیر تاریخ اجتماعی و سیاسی جوامع، نقشی مهم، بلکه تعیین‌کننده ایفا کند. به عبارت دیگر، با تکمیل مباحث این پایان‌نامه و بررسی مقایسه‌ای موضوع،

می‌توان فرضیه‌ای را تحت این عنوان مطرح کرد که میزان تأثیر ادبیات در جریان‌های اجتماعی و سیاسی از قوانین خاصی پیروی می‌کند و این میزان تأثیر، بسته به کیفیت و کمیت فعالیت ادبی و انس جامعه با ادبیات و تناسب درونمایه‌ی موردنظر با جامعه و ادبیات، در مدت‌زمانی قانون‌مند در تحولات کلان منعکس می‌شود. این فرضیه را می‌توان در تحقیقی مجزا و با تحلیل و پردازش داده‌های آماری مورد بررسی قرار داد.

بیان مسأله‌ی اصلی تحقیق

تنها، میزان انعکاس اندیشه‌های باستان‌گرایانه در ادبیات عصر مشروطه، مسأله‌ی اصلی تحقیق حاضر نیست، بلکه کیفیت و چگونگی این بازتاب با ارائه و توصیف شواهد، مسأله‌ی اصلی این تحقیق است. بر این اساس، بسیاری از شواهد و نمونه‌های ادبی که برپایه‌ی مبانی نظری این پایان‌نامه، مصداق باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه به حساب می‌آیند، نقل شده و در موارد نیاز، توضیح و تشریح شده‌اند. این توضیحات که تا حدودی کیفیت و چگونگی نگرش اثر، نسبت به باستان‌گرایی را توصیف می‌کند، نوع باستان‌گرایی اثر را روشن می‌نماید. اینکه باستان‌گرایی نویسنده یا شاعر، از نوع اسلامی است یا این که نگاهی متناقض با ارزش‌ها و ایدئولوژی اسلام دارد، یکی از فصول تعیین‌کننده در این خصوص است. از سویی از آنجا که درک و لمس ادبیات باستان‌گرای مشروطه، نیازمند اطلاع و آگاهی مقدماتی با ادبیات است، علاوه بر ارائه‌ی تصویری از ادبیات آن عصر، در موارد لزوم، برخی از شواهد شعری مورد توضیح واقع شده‌اند. بنابراین یکی دیگر از مسائل اصلی تحقیق، توصیف و ترسیم شمای کلی ادبیات عصر مشروطه است.

سؤالات تحقیق

- ۱- باستان‌گرایی چیست و منظور از این اصطلاح در این تحقیق کدام است؟
- ۲- آیا باستان‌گرایی پدیده‌ای کاملاً نوین است یا این که سبقه‌ای در ایران داشته است؟
- ۳- باستان‌گرایی سنتی و باستان‌گرایی مدرن ایرانی، چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با هم دارند؟

- ۴- آیا تحولات نوین جهانی و مدرنیته‌ی غربی در ایجاد و گسترش باستان‌گرایی در ایران تأثیری داشت؟
- ۵- ادبیات عصر مشروطه، چه سبک و سیاق و حال و هوایی داشت؟
- ۶- گونه‌های تازه در ادبیات دوران مشروطه چه انواعی بود؟
- ۷- آثار برجسته و ماندگار ادبیات عصر مشروطه چه آثاری، و شاعران و نویسندگان بنام و مطرح آن روزگار چه کسانی بودند؟
- ۸- تأثیر باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه به‌لحاظ آماری از چه میزانی برخوردار بود؟
- ۹- شاعران و نویسندگان عصر مشروطه، چگونه و به چه شکل، باستان‌گرایی را در آثار خود منعکس می‌کردند؟
- ۱۰- آیا مطبوعات عصر مشروطه در ترویج باستان‌گرایی سهیم بودند؟
- ۱۱- مطبوعات، خود از جمله‌ی ادبیات به‌حساب می‌آیند، یا فقط ادبیات باستان‌گرایانه را منعکس کرده‌اند؟
- ۱۲- چه مطبوعاتی بیشتر به بازتاب باستان‌گرایی و ادبیات باستان‌گرایانه پرداخته‌اند؟
- ۱۳- مطبوعات عصر مشروطه با چه دیدی به باستان‌گرایی نگریسته‌اند؟
- ۱۴- آیا ادبیات باستان‌گرای عصر مشروطه در اوضاع فرهنگی، اجتماعی و سیاسی دوران معاصر نقش مهمی را ایفا کرده است؟
- ۱۵- آیا باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه، منجر به قدرت گرفتن نگرش ملی‌گرایانه در ایران عصر مشروطه تا به امروز شده است؟
- ۱۶- آیا قراردادن برنامه‌ی ترویج باستان‌گرایی برای شکل‌گیری هویت ملی و ساخت جامعه‌ای خودباور، با توجه به تجربه‌ی ناتمام دوران مشروطه و پس از آن در دوران پهلوی، کارآمد به نظر می‌آید؟

اهداف مشخص تحقیق

- ۱- ارائه‌ی تعریف دقیق و قابل فهم از اصطلاح باستان‌گرایی.
- ۲- بررسی پیشینه‌ی باستان‌گرایی در ایران.
- ۳- بررسی نقش مدرنیته و پیدایش ناسیونالیسم در ظهور باستان‌گرایی در ایران عصر مشروطه.
- ۴- ارائه‌ی تصویری روشن از ادبیات عصر مشروطه و سبک‌ها و انواع ادبی مطرح و همچنین، معرفی ادبای مطرح این دوران.
- ۵- مشخص کردن میزان باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه.
- ۶- ارائه‌ی شواهد باستان‌گرایی از متون نظم و نثر.
- ۷- ارائه‌ی شواهد باستان‌گرایی از آن چه که در مطبوعات عصر مشروطه منعکس شده است.
- ۸- بررسی نقش ادبیات در اوضاع کلی فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جوامع با توجه به تأثیر باستان‌گرایی ادبی در تحولات ایران معاصر.

پیشینه و ادبیات تحقیق

در زمینه‌ی باستان‌گرایی در عصر مشروطه، دو کتاب و چندین مقاله و پایان‌نامه در دست داریم، اما درخصوص بازتاب باستان‌گرایی در ادبیات عصر مشروطه، تنها چند مقاله به‌تحریر کشیده شده است.

کتاب **باستان‌گرایی در تاریخ معاصر ایران** از رضا بیگدلو معروف‌ترین کاری است که در این زمینه تألیف شده است. این کتاب توسط نشر مرکز در سال ۱۳۸۰ چاپ شده است. نویسنده در این کتاب کوشیده است باستان‌گرایی را پدیده‌ای کاملاً مدرن و زائیده‌ی ناسیونالیسم غربی معرفی کند. **آخوندزاده، جلال‌الدین میرزای قاجار و میرزا آقاخان کرمانی**، سه شخصیت اصلی بخش نخست این کتاب هستند و بیشترین توجه نویسنده‌ی کتاب، معطوف به دوران پیش از مشروطه است. تحقیق دیگری که موضوع آن تاحدودی با موضوع پایان‌نامه حاضر قرابت و نزدیکی دارد،

کتاب **گفتارهایی درباره‌ی انقلاب مشروطیت و هویت ملی** است. این کتاب در واقع مجموعه‌ای از مقالات است که به کوشش حسین گودرزی تدوین، گردآوری و مرتب شده‌اند. یکی از این مقالات، پیرامون شعر مشروطه و هویت ملی بحث می‌کند. در مقاله‌ی مذکور، ابتدا، ادبیات عصر مشروطه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است؛ شاعران مطرح و سبک شعری آن‌ها معرفی شده‌اند و زمینه‌ی محتوایی اشعارشان توصیف شده است. نویسنده، در ادامه‌ی مقاله، اشعار شعرایی نظیر ادیب پیشاوری، صفای اصفهانی، ادیب‌الممالک، ایرج میرزا، دهخدا، بهار، سیداشرف، عارف قزوینی، فرخی یزدی، میرزاده‌ی عشق و لاهوتی را به صورت جداگانه به لحاظ محتوا و مضمون، ارزیابی کرده است.

پایان‌نامه‌ای تحت عنوان **مبانی ناسیونالیسم در اروپا و بازتاب آن در مشروطیت ایران** نیز توسط اکرم نجابتی در دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، در مقطع کارشناسی ارشد، دفاع شده است. بخش‌هایی از این پایان‌نامه، با موضوع پایان‌نامه‌ی حاضر هم‌خوانی و تطابق دارد. **نجابتی**، در فصل اول از تحقیق خود سعی می‌کند تا با استناد به منابع مورد وثوق غربی، تعریف دقیقی از اصطلاح ناسیونالیسم به دست دهد. او در این فصل، خاستگاه ناسیونالیسم را مشخص و تشابهات و تفاوت‌های بین اصطلاحاتی مانند ناسیونالیسم و میهن پرستی را تبیین می‌کند. در فصل دوم از این پایان‌نامه، اندیشه‌ها و افکار روشن‌فکران ناسیونالیست عصر مشروطه و نمونه‌هایی از شواهد باستان‌گرایی ایشان، ارائه و تحلیل می‌شود. **جلال‌الدین میرزای قاجار، فتحعلی آخوندزاده، میرزا آقاخان کرمانی و طالبوف تبریزی** منورالفکران باستان‌گرایی هستند که در این فصل از پایان‌نامه، با اندیشه‌هایشان آشنا می‌شویم. نویسنده، در فصل پایانی تحقیق خود، روزنامه‌ها و جراید عصر مشروطه را در پی ردپایی از جست‌وجوی هویت ملی مورد بررسی قرار می‌دهد.

روش تحقیق

روش تحقیق، برپایه‌ی شیوه‌ی کتاب‌خانه‌ای است. یعنی، گردآوری اطلاعات از طریق جمع‌آوری یادداشت‌هایی تحت عنوان فیش، دسته‌بندی و مرتب کردن فیش‌ها و نتیجه‌گیری و تحلیل داده‌ها براساس استدلال و استنتاج منطقی و مستند. اما گزارش تفصیلی:

نخستین گام، کسب اطلاعات کلی و پایه بود که با راهنمایی‌های استاد راهنما و مطالعه‌ی کتاب‌هایی مانند **باستان‌گرایی در تاریخ معاصر ایران** که در بخش پیشین معرفی شد، صورت گرفت. گام بعدی عبارت بود از شناخت و دست‌یابی به منابع و مآخذی قابل استناد و معتبر که این گام نیز با راهنمایی‌های اساتید راهنما و مشاور، و همچنین با استفاده از کتب مرتبط و ارجاعات محققان مورد قبول، برداشته شد. در این راستا، باتوجه به راهنمایی اساتید، فصول و بخش‌های تحقیق، تعیین شد و بر پایه‌ی این فصول و بخش‌ها، فیش‌ها و یادداشت‌ها برداشته و شماره‌گذاری گردید. بیشتر این فیش‌ها، شامل ابیات شعرا و چکیده‌ی داستان‌های داستان‌نویسان و فرازهایی از مطبوعات عصر مشروطه بود. بخش دیگری از یادداشت‌ها از کتب تحلیلی معاصر تهیه گردید که به این کتب نیز در بخش معرفی و نقد منابع اشاره شده است. سپس نتیجه‌گیری‌های شخص نگارنده از یادداشت‌ها، توضیح پاره‌ای از موارد، و همچنین، تحلیل آماری نمونه‌ها و شواهد، در ذیل یادداشت‌ها درج شد. گام آخر پیاده‌کردن یادداشت‌ها بر روی کاغذ و ویرایش متن بود که این کار، برپایه‌ی آیین نگارش و ویرایش و املائی خط فارسی مصوب فرهنگستان انجام پذیرفت. تابه‌اینجای کار، متن پایان‌نامه با افزودن چکیده و مقدمه و نتیجه‌گیری، آماده‌ی ارائه به اساتید راهنما و مشاور، برای استفاده از رهنمودهای ایشان گردید.

سازمان و چارچوب کلی تحقیق

این تحقیق، از پنج بخش کلی تشکیل شده که هر بخش نیز به‌نوبه‌ی خود شامل چند، یا چندین فصول هستند.

برای ورود به بحث، ابتدا نیاز بود تا تعریفی، هرچند خلاصه‌وار از مفهوم اصطلاح باستان‌گرایی ارائه گردد. بر این اساس، بخش نخست این پایان‌نامه به بررسی اصطلاح باستان‌گرایی پرداخته و سعی می‌کند که با ارائه‌ی مطالبی با موضوعات تاریخچه‌ی باستان‌گرایی و علل پیدایش باستان‌گرایی در ایران عصر مشروطه، تصویری از مفهوم این اصطلاح به‌دست دهد.

در بخش دوم، مطبوعات عصر مشروطه مورد بررسی قرار گرفته‌اند، زیرا مطبوعات، علاوه بر

این که اوضاع اجتماعی و ادبی عصر خود را به خوبی منعکس می‌کنند و از اسناد و مآخذ اصلی تاریخی و ادبی آن دوران به‌شمار می‌آیند، خود، بخشی از ادبیات محسوب می‌شوند. از این‌رو در ادامه‌ی این پژوهش ناگزیر به بررسی بازتاب اندیشه‌ی باستان‌گرایی در مطبوعات عصر مشروطه می‌پردازیم. دامنه‌ی زمانی مطبوعات مورد بررسی به‌مناسبت موضوع تحقیق، یعنی عصر مشروطه، بیشتر معطوف به جراید سال‌های ۱۳۲۳ ه.ق. و ۱۳۲۴ ه.ق. است؛ اما برای نشان‌دادن زمینه‌های پیدایش باستان‌گرایی در مطبوعات و همچنین برای درک و مشاهده‌ی چگونگی روند این پدیده در سال‌های پس از مشروطه، برخی از شواهد این موضوع، از سال‌های ۱۲۹۲ ه.ق. تا ۱۳۳۰ ه.ق. ارائه و تحلیل شده‌اند. بخش سوم، که بخش اصلی این تحقیق است، مصداق‌های باستان‌گرایی را که در بخش اول به تفصیل از آن سخن گفتیم، در آثار مهم ادبی جستجو می‌کند. در این بخش سعی نگارنده بر آن بوده است که تنها به ارائه‌ی شواهد به‌صورت تیتروار، بسنده نشود و هر موضعی که حاوی نکته‌ای بوده و یا نیاز به توضیح بیشتری داشته براساس دستاوردهای نوین نقد اجتماعی ادبیات، بازخوانی گردد.

در این راستا، ابتدا تمامی متون مربوطه را به دو بخش نظم و نثر تقسیم نموده و سپس در ذیل این بخش‌ها، آثار مطرح و برجسته‌ی ادبی روزگار مشروطه به‌طور مجزا از دیدگاه باستان‌گرایی تشریح می‌شوند، اما پیش از ارائه و گزارش شواهد و نمونه‌ها، فصلی با عنوان **پیش‌درآمدی بر ادبیات عصر مشروطه**، گنجانده شده است. زیرا روند این تحقیق ایجاب می‌کند که به اوضاع ادبی عصر مشروطه اشاره ای شود زیرا ورود به مباحث ادبی و جایگاه باستان‌گرایی در ادبیات بدون آگاهی از شمای کلی ادبیات عصر مورد بررسی، اندکی غریب و مبهم خواهد بود. بنابراین پیش از پرداختن به مبحث باستان‌گرایی از منظر ادبیات عصر مشروطه در این بخش مطالبی پیرامون این موضوع ارائه می‌شود. فصل مذکور سعی میکند که با تبیین جایگاه ادبیات در تحولات فرهنگی و فکری، توصیفی اجمالی از وضع ادبیات این عصر به‌لحاظ سبک شناسی و محتوایی بدست دهد.

بخش چهارم الگوهای ادبی و تاریخی باستان‌گرایان را در آثار نویسندگان و شاعران باستان‌گرا